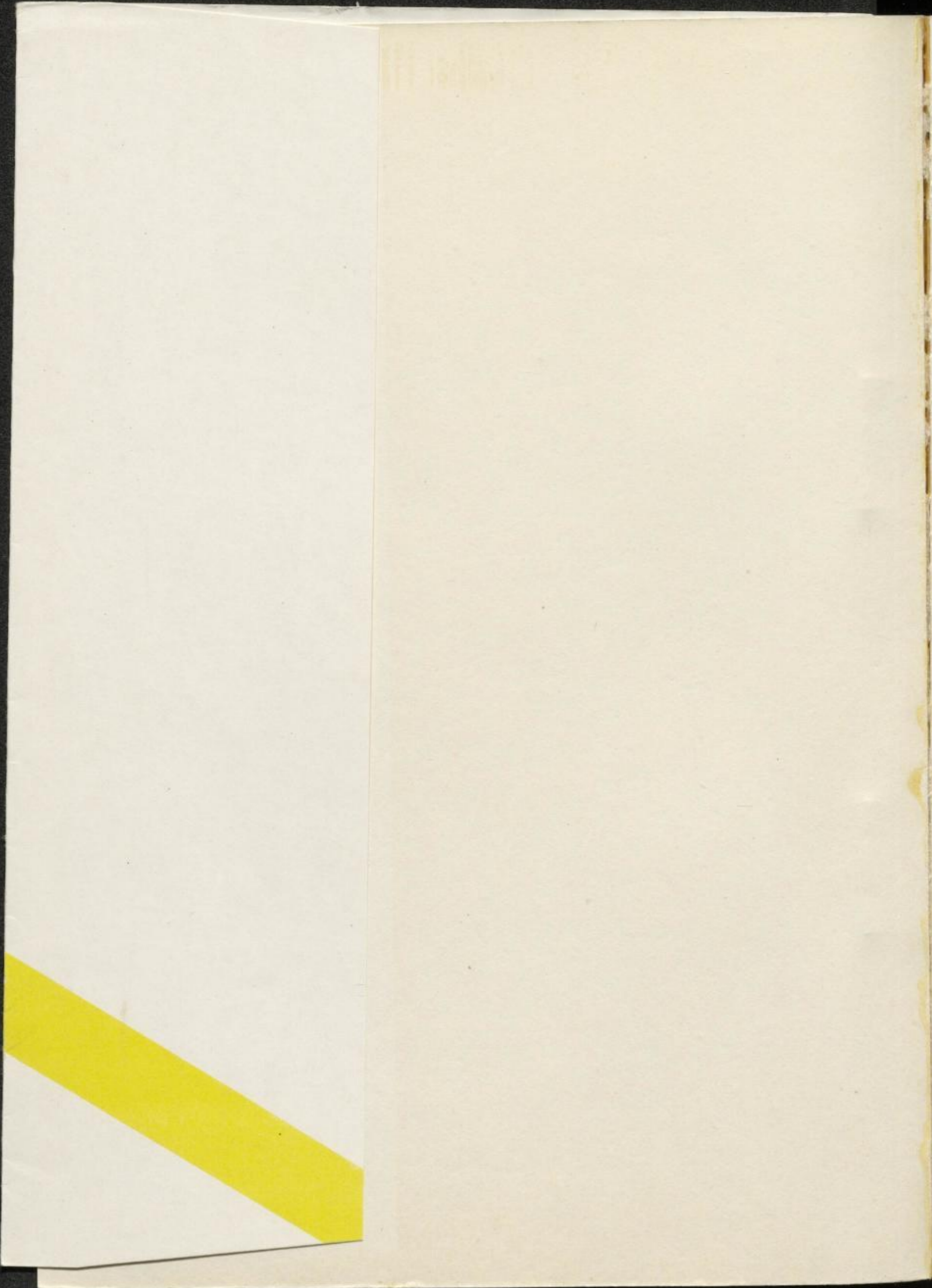

WRATISLAVIA CANTANS

87

X XII. Mielzmannson
Festival
Grazo yno-K. amony

WRATISLAVIA
CANTANS

WRATISLAVIA
CANTANS

WIRTSCHAFTS
KAMMER
1872

*XXII Międzynarodowy
Festiwal
Oratoryjno-Kantatowy*

WRATISLAVIA
CANTANS
87

członek Europejskiego Stowarzyszenia Festiwalu Muzycznych
w Genewie

Wrocław, 1 – 10 września 1987

XVII. Alltagskultur
Festival
Oratorische-Kantaten

WRATISLAWIA CANTATIS

Leipziger Synagogalchor
Kantaten

Andrzej
Markowski
1924-1985

WYKONAWCZOŚĆ I HARMONIA WE WROCŁAWIU
WYKONAWCZOŚĆ I HARMONIA WE WROCŁAWIU
Dyrektor muzyczny i doradca artystyczny festiwalu
MAREK PIAROWSKI
Dyrektor muzyczny i doradca artystyczny festiwalu
WŁODZIMIERZ SAMPLESI

Dyrektor muzyczny i doradca artystyczny festiwalu
TADEUSZ STRUGAŁA

Organizatorzy

PAŃSTWOWA FILHARMONIA WE WROCLAWIU
POLSKA AGENCJA ARTYSTYCZNA „PAGART”

Dyrektor naczelny i artystyczny filharmonii

MAREK PIJAROWSKI

Dyrektor naczelny PAGART-u

WŁODZIMIERZ SANDECKI

Dyrektor organizacyjny festiwalu

JAN SZUMSKI

Pełnomocnik do spraw festiwalu

KAZIMIERZ KOŚCIUKIEWICZ

Sekretarz artystyczny festiwalu

MONIKA KRAWCZYŃSKA

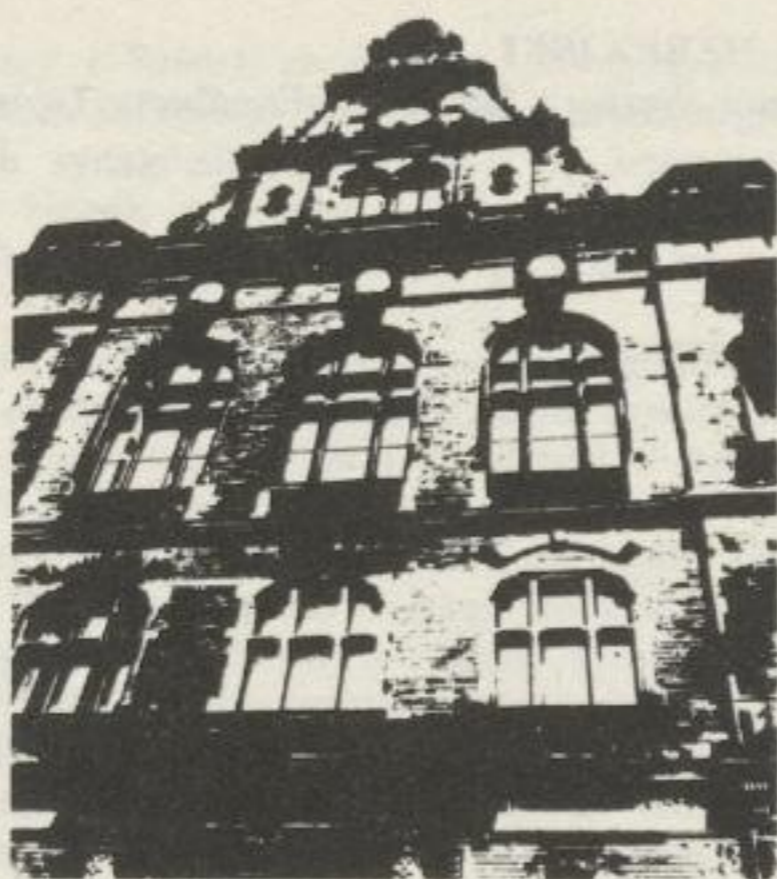
Redakcja programu: **Kazimierz Kościukiewicz**

Opracowanie graficzne: **Tadeusz Sawa-Boryslawski**

Redakcja techniczna: **Edward Zborowicki**

Wydawca: Państwowa Filharmonia we Wrocławiu

Wrocławska Drukarnia Naukowa – Zam. 342/87 – 1200 – C-5

Niedziela, 6 IX 1987

22.00

Muzeum Narodowe

Koncert chóralny

SYNAGOGALCHOR LEIPZIG

UTA KLOTZ, sopran
ROSEMARIE LANG, alt
HELMUT KLOTZ, tenor
JÜRGEN KURTH, baryton
EUGEN WANGLER, organy
dyrygent – **HELMUT KLOTZ**

MUZYKA SYNAGOGALNA

- **W'schomru**
na chór a cappella
oprac. David Nowakowski
- **Ham'chabe ess haner**
na tenor solo, chór i organy
oprac. Samuel Alman
- **L'echo daudi**
na alt solo i chór a cappella
oprac. Charles Davidson
- **Omnom ken**
na tenor solo i chór a cappella
oprac. Baruch Schorr
- **Omar Rabbi**
na baryton solo, chór i organy
oprac. Josef Rosenblatt
- **T'ka b'schaufor godaul**
na chór a cappella
oprac. Salomon Sulzer
- **Schma kaulenu**
na tenor solo i chór a cappella
oprac. Josef Rumschinski
- **Naariz'cho**
na tenor, baryton solo, chór i organy
oprac. Abraham Dunajewski

FOLKLOR ŻYDOWSKI I HEBRAJSKI

(w koncertowym opracowaniu Wenera Sander i Friedberta Grossa)

- **Jissm'chu addirim**
na chór i fortepian
oprac. W. Sander
- **Lomir sich iberbetn**
na sopran solo, chór i fortepian
oprac. F. Gross
- **Jommi**
na alt solo, chór i fortepian
oprac. W. Sander
- **Hages**
na chór a cappella
oprac. W. Sander
- **Nigun**
na chór a cappella
oprac. W. Sander
- **A Semerl**
na sopran solo, chór i fortepian
oprac. W. Sander
- **Wie trinkt der Kesser Tee?**
na byryton solo, chór i fortepian
oprac. W. Sander
- **Horra banechar**
na chór i fortepian
oprac. F. Gross

HISTORIA MUZYKI SYNAGOGALNEJ sięga zarania naszej ery. Pierwsze wzmianki na temat praktyk religijnych i początków śpiewu w synagogach znajdują się u Phila z Aleksandrii (ok. 20 r. p.n.e. – 40 r. n.e.), który powstanie „domów szabasowych” wywodzi od Mojżesza: „Mojżesz rozkazał ludowi zebrać się siódmego dnia razem w jednym miejscu, by bogobojnie i z szacunkiem wysłuchać czytania prawa, aby każdy zaznajomił się z jego treścią. I rzeczywiście zbierają się oni regularnie i siedzą obok siebie, tłum zwykle milcząc – na boku, w miejscu na to przeznaczonym – aby wtórować czytaniem tekstowi”. Z recytatywnego powtarzania tekstu rozwinął się stopniowo śpiew antyfonalny pomiędzy prowadzącym a chórem. Podczas gdy w świątyniach składaniu ofiar towarzyszyły już bogate środki artystyczne, to zgromadzenia w synagogach odbywały się w atmosferze skromności i nabożnego poznawania treści religijnych. Stopniowo jednak i do synagog wkroczyła muzyka: przejęty został śpiew psalmodyczny, a antyfony stawały się coraz bardziej kunsztowne, tak że partie solowe musiał przejąć doświadczony śpiewak – kantor. Aby wyróżnić ważniejsze partie tekstu lub sprawić, by słuchacze wtórowali, kantor improwizując wprowadzał liczne koloratury, melizmaty, powtórzenia dźwięków, portamenta i glissanda. Podstawę tonalną jego śpiewu stanowiła przy tym nie 7-stopniowa skala, lecz skala z przejściowymi dźwiękami $\frac{1}{4}$ lub $\frac{1}{3}$ tonu, którą można ewentualnie porównać z charakterem naturalnej skali mollowej. Zastosowanie tych dźwięków, łączących się ze zwykłymi dla nas interwałami oraz ograniczenie melodii do niewielkiego odcinka skali pozwala wyjaśnić specyficzne brzmienie śpiewu synagogałnego, brzmienie, które występuje również w pieśniach śpiewanych z okazji radosnych uroczystości.

Łącząca się ze straszliwymi prześladowaniami i wypędzeniem Żydów z różnych krajów zdolność dopasowywania się do nowych kultur wniosła do muzyki żydowskiej w okresie od XII do XVIII wieku elementy europejskie. Powstały proste, równookresowe melodie, o stałych schematach taktowych, specyficzne właściwości tonalne zmieszały się ze skalą dur-moll, pierwotna dla śpiewu synagogałnego jednogłosowość ustąpiła wielogłosowości, a skomplikowane melizmaty zostały uproszczone. Pierwsze znane kompozycje śpiewów synagogałnych to utwory Salomone Rossiego (ok. 1570–1628), zwanego „Il Ebreo” (Hebrajczyk), znanego również w historii muzyki europejskiej jako przedstawiciel wprowadzanego wówczas stylu homofonicznego. Pomimo żydowskiego pochodzenia udało mu się zostać czołowym muzykiem na dworze wielkich miłośników sztuk, książąt Mantui, i opublikować w 1623 r. nuty do 30 pozycji z modlitewnika żydowskiego pod tytułem (wg tłumaczenia z języka niemieckiego): *Śpiewy*

Salomonowe, Psalmy, Hymny i Śpiewy ze świątyń, skomponowane wg regul muzycznych na 3, 4, 5, 6, 7, 8 głosów przez Salomona Mehaadonim, urodzonego w Mantui. Przy tych być może pierwszych pieśniach synagogalnych pojawił się istniejący do dziś problem zapisu nutowego: tekst hebrajski biegnie z prawej strony na lewą, pismo nutowe natomiast odwrotnie. Zarówno Rossi jak i późniejsi kompozytorzy poszli na kompromis, rezygnując z podawania znanego tekstu.

Od czasów Rossiego pojawił się cały szereg znanych kompozytorów żydowskich, którzy wychodząc z tradycyjnych motywów, tworzyli niezależne utwory muzyki synagogalnej. Wśród nich wyróżnia się Samuel Alman (1879–1947), urodzony w południoworosyjskim miasteczku Sobolowka, który zaczął komponować mając 13 lat, a kiedy skończył 17 lat wstąpił do konserwatorium w Odessie. Przez cztery lata służył w armii rosyjskiej jako muzyk, a po pogromach w Kiszyniowie w 1905 r. musiał uciekać do Londynu, gdzie kontynuował studia w Royal College i był dyrygentem chóru tamtejszej gminy żydowskiej. Dorobek Almana obejmuje obok udanej opery *Król Achas* muzykę kameralną i organową, liczne pieśni, kompozycje śpiewów synagogalnych i opracowania żydowskich pieśni ludowych. W jego muzyce synagogalnej – podobnie jak u Davida Nowakowsky'ego (1848–1921) widoczny jest wpływ muzyki słowiańskiej. Samuel Alman należy do tych kompozytorów i muzykologów, którzy zbierali folklor hebrajski i jidisz. Podczas gdy muzyka z synagog z jej elementami europejskimi wydaje się nam swojska, mimo orientalnego kolorytu, to folklor jidisz i hebrajski jest dla nas bardziej pierwotny i obcy. Przekazywany tylko w rękopisach lub żyjący dzięki przekazowi ustnemu melodii, folklor ten pochodzi z gmin żydowskich w Polsce, Rumunii, Litwie i Ukrainie, które tam powstały po wypędzeniu Żydów z Niemiec w XIII i XIV wieku. Mówiło się tam w języku jidisz, powstałym na bazie języka środkowowysokoniemieckiego (mittelhochdeutsch) w połączeniu z wyrazami hebrajskimi, polskimi, rosyjskimi, litewskimi. Pomimo że pełne temperamentu pieśni, tak jak i język jidisz, zawierały motywy pochodzące z emigracyjnego otoczenia, to zachowały one specyficzny elegijny koloryt tonalny. Stałymi wątkami tej muzyki są: miłość i cierpienie, smutek i nadzieja, ciągła tęsknota za pokojem.

Wg tekstu Ulrike Liedtke

Z języka niemieckiego przełożyła Joanna Włosek

1. W'schomru

Cytat z Biblii o czczeniu szabasu, wolnego dnia po tygodniu pracy. Bóg dał dzieciom Izraela szabas po wsze czasy jako symbol wiecznego przymierza. W ciągu sześciu dni stworzył niebo i ziemię, a w siódmym dniu odpoczywał i świętował.

2. Ham'chabe ess haner

Postanowienia Talmudu dotyczące rytualnych zwyczajów w wieczór szabasu, szczególnie przy zapalaniu świec szabasowych: Kto gasi światło ze strachu przed poganami, zbójcami, złymi duchami lub aby umożliwić choremu sen, będzie usprawiedliwiony. Gdy jednak jego celem jest zaoszczędzenie lampy, oleju lub knotu – łamie prawa szabasu.

3. L'cho daudi

Pieśń z przyśpiewem, którą wita się w piątkowy wieczór szabasu – uroczystie i z zamysleniem, jak narzeczoną, w muzyczno-tanecznej interpretacji z pantomimą pt. „Szabas chasydów”.

4. Omnom ken

Modlitwa w dzień pojednania. W człowieku mieszka wiele złego, zostaje to jednak zmasowane dzięki łasce Boga. Bóg powinien pozbyć się gniewu, wybaczyć pełnemu skruchy człowiekowi i obwieścić mu: przebaczyłem!

5. Omar Rabbi Elosor

Rabin Elosor i rabin Akiba, dwaj wielcy talmudyści, przyrzekają pokój tym wszystkim, którzy przestrzegają przykazań Boga. Pokój niech będzie w twoich murach, beztraska w twoich mieszkaniach. Pan da swojemu narodowi siłę i pobłogosławi swój lud pokojem.

6. T'ka b'szaufor godaul

W dzień Nowego Roku dmie się w barani róg (szofar), który powinien poruszyć ludzi i oznacza to przebudzenie, wstrząs i hołd.

7. Szma kaulenu

Błagalna prośba o litość w Święto Pojednania przed wyznaniem grzechów: Słuchaj naszego głosu, wieczny nasz Boże.

8. Naariz'cho

Zwiastowanie świętości Wiecznego Boga: Święty, Święty, Święty jest Bóg Zastępów. Jak

daleko sięga ziemia, tam panuje władza Pana. Modlitwa zawiera żydowskie wyznanie wiary: Sz'ma jissroel – Słuchaj Izraelu, Wieczny jest naszym Bogiem, Wieczny jest jedyny.

1. Jissm'chu addirim

Podczas jesiennego święta przyjaciół Tory zakończono czytanie Tory i rozpoczęto na nowo czytanie Pięcioksięgu. Podczas procesji w synagodze śpiewane są wesole melodie, w których wyrażane uczucia narastają, przechodząc w głośną radość.

2. Lomir sich iberbetn

Po sprzeczce dziewczyna prosi chłopaka, aby nie złościł się i nie był głupcem. Nie powinien stać przy drzwiach, lecz patrzeć na nią, uśmiechnąć się, wypić z nią herbatę i ucałować.

3. Jommi

Żartobliwa piosenka, w której córka rezygnuje z trzech propozycji prezentów: z butów, kapelusza i kolczyków. Kiedy jednak proponuje się jej narzeczonego – nie mówi „nie”.

4. Hages

Mowa tu jest o strzyżeniu owiec, potem o przedzeniu i tkaniu oraz o radości, jaką sprawiają rzeczy wykonane z wełny.

5. Nigun

Każda melodia żydowska, szczególnie liturgiczna, określana jest jako *Nigun*. W ścisłym znaczeniu tego słowa – *Nigunim* są to melodie bez tekstu, śpiewane tylko wokalizą, typową dla żydowskiego melosu.

6. A Semerl

Wesoła piosenka z dzielnicy żydowskiej. Opowiada ona trafnie o różnicy znaczeniowej w jakości potraw u biednych i bogatych. Chleb jest tu delikatnym wypiekiem – tam zeschniętą skórką, mięso – albo kurą, albo tylko płuckami lub innymi podrobami. Ryba jest tu faszerowanym szczupakiem, tam – wymoczonym, solonym śledziem, deser – tu wyszukanymi delicjami, tam – kłopotami „siekaney biedy”.

7. Jak Kesser pije herbatę?

W tej żartobliwej piosence kpi się z humorystyczną przesadą z pełnego majestatu sposobu życia cesarza. Cesarzowi podaje się herbatę robiąc najpierw dziurę w głowie cukru, potem wlewa się do niej wrzącą wodę i dopiero wtedy Jego Miłość może wylizać tę mieszankę. Gorące kartofle są wystrzeliwane przez artylerzystę, tak aby przebiły ścianę z masła i trafiły prosto do ust cesarza. Na noc prowadzi się Jego Wysokość do wypełnionej pudrem komnaty, krzycząc głośno „sza”, aby nikt nie przeszkadzał monarsze.

8. Horra banechar

Nie bądźcie smutni, przyjaciele, zaleca rabin: Bądźcie weseli, całe nasze życie jest smutkiem, zapomnijcie o kłopotach. Pijcie wino i piwo. A starzy i młodzi powinni tańczyć *Horre* w obcym kraju.

DER LEIPZIGER SYNAGOGALCHOR (Lipski Chór Synagokalny)

utworzony został w 1962 roku z członków Lipskiego Chóru Oratoryjnego (Der Leipziger Oratorienchor) przez kantora Wenera Sandera, zarazem kantora gminy żydowskiej w Lipsku i Dreźnie. W 1963 roku odbył się pierwszy koncert chóru w dreźnieńskiej synagodze. Zespół nagrał trzy płyty: „Meisterwerke der Synagoge” (Mistrzowskie dzieła synagokalne), „Kostbarkeiten jüdischer Folklore” (Perły żydowskiego folkloru) i „Jüdische Gesänge” (Śpiewy żydowskie). Po śmierci Wenera Sandera w 1972 r. kierownictwo artystyczne chóru objął Helmut Klotz. Od tej pory zespół pozostaje zrzeszony w Związku Gmin Żydowskich w NRD. Jako jeden z nielicznych nieżydowskich chórów w Europie zespół pielęgnuje muzykę synagokalną w języku hebrajskim oraz folklor żydowski. Wielokrotnie wyróżniany był tytułem „Hervorragendes Volkskunstkollektiv” (Wybitny zespół sztuki ludowej), a także nagrodą artystyczną miasta Lipska. W 1981 r. zespół nagrał kolejną płytę: „Der Leipziger Synagokalchor singt” (Śpiewa Lipski Chór Synagokalny).

Cena zł 400,—

